

The Science of Qiraat and Its Formation Process

Orhan Parlak^{1,a}, Mustafa Memi^{1,b,*}

¹Department of Basic Islamic Sciences, Faculty of Islamic Sciences, Uşak University, 64000 Uşak, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 20/05/2022

Accepted : 27/06/2022

Keywords:

The Qur'an

Recitation

Science of Recitation

Seven Letters

Sciences of tafsir

ABSTRACT

In the article, the introduction and description of the science of recitation, which deals with the different ways of reading the Qur'an, is explained, and the secondary subjects of this science are explained. It has been tried to explain that this knowledge is necessary in order to be able to read and understand the Qur'an in the best and most accurate way. The relationship with other Islamic sciences was also mentioned. The importance of the science of recitation was made especially for the sciences of tafsir and fiqh. Then, the approach of the Ahl as-Sunnah to the science of recitation, the criticisms of Shia and orientalist were mentioned. Finally, the basis of the science of recitation, its emergence and the process of taking place in the lives of Muslims as a branch of science were explained. In this process, the studies in which the science of recitation gained an official identity with the event of cem' and istinsah were mentioned.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 5(1): 44-51, 2022

Kıraat İlimi ve Oluşum Süreci

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 20/05/2022

Kabul : 27/06/2022

Anahtar Kelimeler:

Kur'an

Kıraat

Kıraat İlimi

Yedi Harf

Tefsir ilmi

ÖZ

Makalede Kur'an-ı Kerim'in farklı okuma şekillerini konu edinen kıraat ilminin tanıtımı, tarifi yapılarak, bu ilmin tali konuları anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i en iyi ve en doğru şekilde okuyup anlayabilmek için bu ilmin gerekli olduğu anlatılmaya çalışıldı. Diğer İslami ilimler ile olan münasebeti konusuna da değinildi. Özellikle tefsir ve fıkıh ilimleri için kıraat ilminin önemine atıf yapıldı. Daha sonra ise, kıraat ilmine karşı ehli sünnetin yaklaşımı, şia'nın ve oryantalistlerin eleştirileri değinildi. Son olarak da kıraat ilminin, dayanağı, ortaya çıkışı ve bir ilim dalı olarak Müslümanların hayatında yer alma süreci anlatıldı. Bu süreç içinde cem' ve istinsah olayı ile kıraat ilminin resmî bir kimlik kazandığı çalışmalara değinildi.

^a orhan.parlak@usak.edu.tr

^b <https://orcid.org/0000-0002-3556-926X>

^b mustafamemi1978@hotmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-5275-2250>

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Giriş

Kıraat farklılıkları, Hz. Peygamber (sav) döneminde ortaya çıkan bir olgu olup¹, Kur'an ve tefsir ilimlerinin en önemli paydaşlarından birisidir. Kıraat farklılıklarının ilk örneğini teşkil eden bu farklılıklar erken dönemlerden itibaren hep var olmuştur.² Kur'an-ı Kerim'in tilaveti ve kıraat farklılıklarına dair bu ilmi miras, korunması ve sonraki nesillere intikal ettirilmesi gereken önemli bir ilim dalıdır. Ayrıca Kur'an ayetlerinin doğru telaffuzunun sağlanabilmesi ve daha iyi anlaşılmasında, kıraat ilmi önemli bir rol üstlenmektedir. Bundan dolayı tarihî süreç içerisinde bu konuları ihtiva eden bir ilim olarak, "Kıraat İlmi" teşekkül etmiştir.³

Bu çalışmamızda, kısaca kıraat ilminin tanımını yaptıktan sonra, kıraat ilminin oluşum dönemi ve bu sürecin tarihî seyirinden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Kırâat İlmi

Lügatte okumak, tilavet etmek, telaffuz etmek anlamında olan (قِرَاءَة) kelimesi⁴, ıstılahta, Kur'an kelimelerinin eda şekillerini, ibdal, hazif, idgam, imale gibi farklı okunuş şekillerini ele alan bir ilimdir.⁵

Kıraat İlminin Tarihi

Kıraat ilminin en kapsamlı ve sahada en çok kullanılan tanımı, İbnü'l-Cezeri'nin (ö.833/1429), *عِلْمُ الْقِرَاءَةِ: عِلْمٌ بِكَيْفِيَّةِ آدَاءِ كَلِمَاتِ الْقُرْآنِ وَ اخْتِلَافِهَا مَعْرُوءًا لِتَأْوِيلِهِ* "Kur'an kelimelerinin eda keyfiyetlerini ve ihtilâflarını, nakledenlere nispet etmek suretiyle, bilmektir" şeklinde yaptığı tanımdır.

Kıraat ilminin diğer tanımlarını incelediğimizde, kıraat imamlarının, Kur'an'ı kendilerine has eda ile okuduğunu görüyoruz.⁷ Bu kıraat vecihleri, ayetin manasının anlaşılmasına olumlu katkı sağlayarak zenginlik ve yeni bir yaklaşım getiren türdendir.⁸

Kıraat İlminin Konusu

Kıraat ilminin konusu, Kur'an harflerinin telaffuzundaki ihtilâf ve edalarındaki keyfiyettir.⁹ "Yedi

Harf" hadisinden faydalanarak med, kasır, nakil gibi konulardan bahseden bir ilimdir.¹⁰

Kıraat İlminin Gayesi ve Faydası

Kıraat ilmi, Allah teala'nın kullarına bir rahmeti olarak ortaya çıkmış ve bu rahmet üzerine bina edilmiştir. Bu sebeple de birçok faydaları bulunmaktadır. Bunların bir kaçı şöyledir.

- Farklı lehçelere sahip, çoğu okuma yazma bilmeyen Arap kabileleri ile Kureyş lehçesini kullanmada zorlanan Müslümanlar, Kur'an'ı kendi lehçeleri ile kolayca okuyup anlayabilmişlerdir.
- Kıraatler sayesinde, daha zengin ve değişik manalar elde edilmiş, böylece anlam ve yorum zenginliği meydana gelmiştir.
- Sahabe, Kur'an'ın zapt ve muhafazası için onu, sayfa sayfa, âyet ayet, hareke hareke, incelemişlerdir. Harflerin ve kelimelerin nasıl telaffuz edilmesi gerektiğini, med ölçülerini, imale, teshil, işmam vb. en ince ayrıntılarına kadar çalışmışlar ve nesilden nesile aktarmışlardır. Böylece Kur'an, yanlış telaffuz, tahrif ve tağyirden korunmuştur.¹¹
- Arapça, tefsir, hadis ve fıkıh âlimleri kıraatlerden istifade ederek alanları ile ilgili çalışmalar yapmışlardır.¹²
- Kur'an-ı Kerim'in kıraati, mûsikî açısından da dinleyenlerin kulak zevklerine hitap etmektedir. İslâm mesajının kitlelere ulaştırılmasında, Kur'an'ın kulağa ve gönüllere hitabından çok istifade ederiz.¹³

Özetle bu ilmin gayesi, sahih kıraatleri öğrenme ve öğretme, muhafaza ederek okuyabilme melekesini kazandırmaktır. Hz. Peygamber'in (sav) öğrettiği ve okunmasına müsaade ettiği kıraat vecihlerini tahrif ve tağyirden korumaktır.¹⁴ Sahih ve mütevatir olanları öğrenerek, zayıf ve mevzu olandan ayırmaktır.¹⁵ Farz-ı kifaye olması sebebiyle, kıraat vecihlerinin yeni nesillere aktarılmasına vesile olmaktadır.¹⁶

¹ Mehmet Dağ, *Kıraat İlminin Akademik Serencamı -Araştırma Mantığı Ve Biçimi Üzerine-* Akev Akademi Dergisi, Sayı: 56, 2013, s. 311

² Bayram Demircigil, *Hasan el-Basri Kıraati Ve Kur'an Tefsirine Katkısı*, (doktora tezi), Ankara Üniversitesi, 2016, s.25

³ Mehmet Kara, *Tarihi Ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, Sayı 12, s.187, (Mehmet Emin Maşalı'nın "Tarihi Ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi" adlı eserinin değerlendirilmesi)

⁴ İ. İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemalu'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisanu'l-Arab*, Dârü Sâdir, Beyrût, 2004, XII, 51; Abdülhamit Birişik, DİA, "kırâat", XXV, s. 426.

⁵ İ. Manzur, *Lisanü'l-Arap*, XII, 51; Muhammed Ali es-Sabuni, *Et-Tıbyan Fi Ulûmi'l-Kur'an*, 183; A. Birişik, Abdülhamit Birişik, DİA, "kırâat", XXV, s. 426; Mustafa Yıldırım, *Kıraat İlmine Giriş*, s.7, Tıbyan Yay. İzmir, 2013.; Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.212; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzülü...*, s.235

⁶ İbnü'l-Cezeri, *Müncidü'l-Mukriin Ve Mürşidü't-Tâlibin*, Beyrut, 1980, s. 3.

⁷ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulûmi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), c. II, s. 117.

⁸ Abdülhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve tarihi*, s.70, Emin Yay. 3. Baskı, Bursa 2018

⁹ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Ve Okuma Kaideleri*, s.61, Recep Koyuncu, *Kıraat ilmi*, s.31; M. Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Öğretim Metodları*, s.51; Siracettin Öztoprak, *Kur'an Kıraati*, s.36; Ali Osman Yüksel, *İbn. Cezeri Ve Tayyibetü'n-Neşr*, s.33

¹⁰ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 117; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Ve Okuma Kaideleri*, s.61, İFAV Yayınları, 23.Bs, İstanbul-1012 ; Siracettin Öztoprak, *Kur'an Kıraati*, s.36

¹¹ Süleyman Ma'rafî, *a.g.e. c. II*, s.117

¹² M. Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi*, s.51

¹³ Mehmet Görmez, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.278, *II. Uluslararası Kıraat Sempozyumu "Tarihten Günümüze Kıraat İlmi"*, 2012 ; Halim Garib, *İlmi Kıraat Ders Notları*, (DİB, Rize Dini Yüksek İhtisas Merkezi)

¹⁴ Rahim Tuğral, *Ebû Bekir b. Mücahid ve Kitabü's-seb'a*, (Doktora Tezi), s. 21.

¹⁵ Ahmed el-Benna Ed-Dimyati, *İthâfî Fudalai'l-Beşar*, I, 67, DKİ, Beyrut, 2011.

¹⁶ M. Atilla Akdemir, *a.g.e. s.51*

Kıraat İminin Hükümü

Kıraat ilmini öğrenmek ve öğretmek, ümmet-i Muhammed'in üzerine farz-ı kifaye'dir.¹⁷ Ancak kıraat ilmiyle uğraşabilecek tek kişi varsa bu sefer ona bu ilmi öğrenmek farz-ı ayn olur.¹⁸

Kıraat İlminin İslami İlimler Arasındaki Yeri Ve Önemi

İslami ilimler ve Kur'an ile ilgili olduğu için¹⁹ ve Peygamber (sav) Efendimiz tarafından nasıl tilâvet edildiğini konu edindiği için önemlidir.²⁰ Kıraat ilmi, Kur'an'ın yorumlanmasına kattığı zenginlik ile tefsir ilmine yardımcı olduğu aşikardır.²¹ Kur'an'ı doğru anlamak ve yorumlamak için, Kıraat'in Tefsir ilmi'ndeki yerini iyi kavramak lazımdır. Bu hususta Ebu'd-Derda (ra): "Kur'an-ı Kerim'in kıraat vecihlerini tam olarak öğrenmedikçe, fikhun tamamını öğrenmen mümkün değildir" demiştir.²²

Kıraatlerin Ortaya Çıkışına Sebep Olan Âmiller

Kıraatlerin ortaya çıkışı meselesinde, elbette birçok etken söz konusudur. Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinde geçen "Yedi Harf" konusu ile Arap dili ve yazısı bunlardan bazılarıdır. Kıraatlerin ortaya çıkışına sebep olan etkenlerin bazıları şunlardır.

"Yedi Harf" Hadisi

Kıraat farklılıklarının ortaya çıkmasında, oluşumunda ve sistemleşmesinde en önemli dayanak "Yedi Harf" hadisidir.²³ "Yedi Harf" ümmete verilmiş bir kolaylık ruhsatıdır.²⁴

"Yedi Harf" (أحرف سبعة) terkindeki "yedi" ve "harf" kelimeleri Arapça'da birden fazla anlam örgüsüne sahiptir. Bir sayı²⁵ olarak yedi lafzı, çokluğu ifade etmek (kesretten kinaye) üzere kullanılır. Harf lafzının sözlük anlamı; "uç", "kenar", "hece harflerinden her biri" gibi anlamlara gelir.²⁶

Kıraat ilminin dayanakları içerisinde en önemlisi sayılan "Yedi Harf" hadislerinden bazıları şunlardır:

- Ömer b. el-Hattap şöyle söylemiştir:
"Hişam b. Hâkim'in namazda Furkan Suresi'ni Rasûlullah (sav)'ın bana öğretmediği bir şekilde okuduğunu işittim. Namazın sonuna kadar sabretmekte zorlandım. Selâm verince yakasından tutup, "Bu sureyi sana bu şekilde kim öğretti?" diye sordum.
Hişam: "Rasulullah (sav) öğretti." dedi.

"Yanıyorsun; Rasulüllah (sav) bana bu sureyi, senin okuduğun dan farklı bir şekilde öğretti." dedim ve yakasından tutup, Peygamber (sav)'in huzuruna götürdüm.

"Ya Rasûlullâh (sav)! Bunun Furkan Suresi'ni, bana öğrettiğinizden farklı bir şekilde okuduğunu işittim," dedim.

Peygamber (sav) bana: "Hişam'ın yakasını bırak," dedi ve Hişam'a: Ey Hişam oku! dedi. O da aynı şekilde kendisinden duyduğum gibi okudu. Bunun üzerine Allah rasulü: "Böyle nazil oldu," buyurdu.

Sonra bana: "Ey Ömer oku!" diye emretti. Ben de onun bana öğrettiği gibi okudum.

"Böyle de nazil oldu; şüphesiz ki bu Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Ondan kolayınıza geleni okuyun" buyurdu.²⁷

Bu hadisten anlıyoruz ki; sahabe Kur'an'ın talimini ve farklı okunuş şekillerini bizzat Hz. Peygamber'den öğrenmiştir.²⁸ Bu konudaki bir başka hadis-i şerif de şöyledir;

- "Cebrail, (as) Kur'an'ı bana bir harf üzere okuttu. Arturması için müracaat ettim. Tekrar tekrar aynı müracaatımı yapıyordum, o da her seferinde artırıyordu. Nihayet yedi harfe kadar müsaade etti."²⁹

"Yedi Harf" ile ilgili hadisler sadece bunlar olmayıp, sayısı onlarca olan bu hadislerin senedinde, bir rivayette 21, başka bir rivayette 27, sahabenin ismi geçmektedir. Aslında Peygamber efendimizin, "Yedi Harf" ile ilgili hadislerini işiten ve nakleden sahabe, bu sayıdan çok daha fazladır. Nitekim Hz. Osman, bir gün minberde "Rasulullah (sav)'ın "Kur'an "Yedi Harf" üzere indirilmiştir; hepsi de şafidir, hepsi de kafidir" hadisini işiten varsa, Allah rızası için söylesin, deyinince, cemaatten sayılamayacak kadar kişi ayağa kalkarak, bu hadisi işittiklerini belirtmişlerdir. Hz. Osman da: "Ben de onlarla beraber şahidim" demişti.³⁰

"Yedi Harf" in Mahiyeti Hakkındaki Görüşler

"Yedi Harf" in mahiyeti hakkında Peygamber (sav) efendimizden herhangi bir rivayet nakledilmemiştir.³¹ Yedi Harf' in mahiyetinin ne olduğu ve onunla ne kastedildiği hususunda âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin bazıları şunlardır.

"Yedi Kabilenin Lehçesi" Olduğu Görüşü: Bu görüşe göre "Yedi Harf", yedi lügattir. Arap kabilelerinin lehçesi en fahiş olanların dilidir. Ancak bu görüşü savunan ulema, bu lehçelerin hangi kabilelerin lehçesi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kasım b. Sellam (224/838), Sicistani (255/869), Ezherî (370/980) ve Beyhaki (458/1065) bu

¹⁷ Cezerî, Müncidü'l-Mukriin, s. 77

¹⁸ Ali Osman Yüksel, İbn. Cezeri Ve Tayyibetü'n-Neşr, s.116

¹⁹ Ali Osman Yüksel, aynı eser ve sayfa,

²⁰ Mehmet Görmez, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.278, II. Uluslararası Kıraat Sempozyumu "Tarihten Günümüze Kıraat İlmi", 2012

²¹ Abdülhamid Birışık, a.g.e, s.159

²² İsmail Karaçam, Kur'an Tilâvetinin Esasları, s.19 .

²³ Mustafa Atilla Akdemir, Hâmid B. Abdü'l-Fettah El-Paluvî, Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri Ve "Zübdetü'l-İrfân" Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı Ve Tahkiki, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1999

²⁴ Mustafa MEMİ, Mustafa, Aşere Tariki İle İndirac Usûlüne Göre Furkan Süresinin Kırâat Farklılıkları Ve Manâya Etkisi, (yüksek lisans tezi), Uşak Üniversitesi, 2019, s. 20

²⁵ Süleyman Ma'rafî, Fi ulumi'l-Kur'an, (çev. Orhan Parlak, Kur'an İlimleri), II, 107

²⁶ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, c.IX, s.41; İsmail Karaçam, , Kur'an Tilâvetinin Esasları, s.178; Bayram Demircigil, age, s.26

²⁷ Tirmizi, Kitabu'l-Kıraat, s. 683; Süleyman Ma'rafî, Fi ulumi'l-Kur'an, (çev. Orhan Parlak, Kur'an İlimleri), II, 108

²⁸ Mustafa Yıldırım, a.g.e, s.10

²⁹ Buhari, Fedâilü'l-Kur'an ; Dâni, Ahruflu's-Seb'a Li'l-Kur'an, s. 13; Dâni, Câmi'u'l-Beyan, I, s.9; Cezerî, Neşir, c.I, s.23; Suyutî, İtkan, c.I, s.146; Süleyman Ma'rafî, Fi ulumi'l-Kur'an, (çev. Orhan Parlak, Kur'an İlimleri), II, 108

³⁰ Suyutî, İtkan, I, s. 145; A.Çetin, Yedi Harf Ve Kırâatler, s. 43,90

³¹ Ğanim Kudduri el Hamed, el-Muhâdaratü Fi Ulûmi'l-Kur'an, s. 111; A. Çetin, Yedi Harf, s.111

görüşü savunanların en önde gelenleridir.³²

Yedi Harf'in "Müşabih" Olduğu Görüşü: Bu görüşü benimseyen alimlere göre, "Yedi Harf", manası anlaşılabilen bir müşabihdir. Çünkü "harf" kelimesi birçok manaya gelmektedir. Onunla ne kastedildiğini anlamak mümkün değildir. Bu görüşü savunan âlimlerden olan Suyuti, bunun mahiyeti bilinmeyen bir müşabih olduğunu söylemiştir. Bu görüşü savunan diğer âlim ise, İbn. Sa'dan (231/845) dir.³³

Aynı Manayı İfade Eden Farklı Lafızların Yedi Vecih Olduğu Görüşü: Bazı âlimlere göre "Yedi Harf", aynı manayı taşıyan ve aralarında zıtlık bulunmayan kelimelerin yedi vechidir. Mesala: "gel" manasındaki (هلم , اقبل , تعال) kelimeleri gibi. Bu görüşü savunanlarında sayısı az değildir. Abdullah b. Vehb (197/812), Sufyan b. Uyeyne (198/814), Taberi (310/922) ve Tahavi (321/933) bunlardan bazılarıdır.³⁴

Yedi Harf'in "Çokluk" Olduğu Görüşü: Bu görüşe göre "Yedi Harf" ten murad bildiğimiz yedi sayısı değil kolaylık, genişlik ve çokluktur. Yani bu yedi tabirinden maksat, kinaye olarak çokluğu ifade etmektedir. Kadı İyad (544/1149), Kasimi (1914), Rafi (1937) ve İsmail Hakkı İzmirli bu görüşü savunanlar arasındadır.³⁵

Yedi Harf'in "Yedi Vecih" Olduğu Görüşü: Bu görüşü ileri sürülenlere göre "Yedi Harf", yedi vecihtir. Ancak âlimler yedi vecihin tespitinde de ihtilâfa düşmüşlerdir ve bu hususta birçok söz söylenmiştir.³⁶

İbn. Cezeri'ye göre yedi vecih şunlardır:

- Yazıda ve manada değişiklik olmayıp, harekelerde meydana gelen değişiklik.
- Yazıda değişiklik olmayıp, sadece manayı değiştiren hareke ihtilâfları.
- Yazıda değil de, manada değişiklik meydana getiren harf ihtilâfları.
- Manada değil de, kelimedeki değişiklik meydana getiren harf ihtilâfları.
- Yazıda ve manada değişiklik oluşturan harf ihtilâfları.
- Takdim ve tehir ihtilâfları.
- Ziyadeli ve noksanlık ihtilâfları.³⁷

Elbette Kur'an-ı Kerim'in kolay okunması ve iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun için, Hz. Peygamber (sav)'in, Yüce Allah (cc)'tan kelâmının tilâveti için kolaylık talebi geri çevirilmemiştir. Daha sonraki dönemlerde ise farklı kıraat vecihleri ile Kur'an-ı Kerim'in kıraatine izin verilmesi ve müsaade edilen bu kıraat vecihlerinin Mushaf'larda yer almasıyla adeta resmî bir hüviyet kazanmıştır. Böylece Müslümanlara büyük bir

kolaylık ve genişlik ruhsatı veren kıraat ilminin temelleri atılmıştır.

Bu durumda tekrar vurgulamak isteriz ki: konusu, Kur'an-ı Kerim elfazının farklı okuma şekilleri olan kıraat ilminin en temel dayanağı, Hz. Peygamberin bizzat kendisidir.

Arap Dili ve Yazısı

Kur'an'ın ilk olarak yazıldığı dönemdeki Arap yazısının da kıraat ihtilâflarına yol açtığı iddia edilmiştir.³⁸ Arap dili ve edebiyatı kıraatle iç-içe olan bir ilim dalıdır.³⁹ Bu iki ilim dalı ile ilgili en önemli nokta, kıraatlerin gramer kaidelerine göre değerlendirilip değerlendirilmeyeceği meselesidir.⁴⁰ Bu konu da söz sahibi ve otorite kabul edilen Zemahşeri, Ebu Zeyd, Esmâi, Zeccac, Ferra gibi dilciler kıraatlerden bir kısmının kârihlerin kendi tercihleri olduğunu, dolayısıyla bir sened ile Hz. Peygamber'e dayanmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴¹

Ancak unutulmamalıdır ki: Kur'an Mushaf haline getirilmeden önce de bu kıraat farklılıkları vardı. Arap dili ve yazısının ilk dönemlerde bu şekilde iptidai düzeyde kalmasında, o dönemdeki Arap yazısının, nokta ve harekeden yoksun olmasının etkisi olabileceği kanaatindeyiz.

Tefsir Mahiyetinde Okumalar

Kıraat ihtilâflarına sebep olan, tefsir amaçlı okuyuşlardan söz edilmektedir.⁴² Bu okumalar; Mushaf'taki kelimelere ilâve getiren müdrec okuyuşlarla bir lafzın yerine kullanılan müteradif kelimeler olarak incelenebilir. Bu okuyuş farklılıklarının ortaya çıkışının temelinde muhtemelen "Yedi Harf" ruhsatı vardır. Nitekim Enes İbn Mâlik'e dayandırılan bu kıraat "Yedi Harf" kapsamında değerlendirilmektedir.⁴³ Bu tür okumalara şu iki ayet örnek verilebilir;

- (ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلا من ربكم) ⁴⁴ ayeti kerimesine (في مواسم الحج) cümlesinin ilave edilmesi,⁴⁵
- (وله أخ أو أخت) ⁴⁶ ayetine (من أم) lafzının eklenmesi.⁴⁷

Yedi Harf Ve Kıraatlere Farklı Yaklaşımlar

Kur'an-ı Kerim, inzalından günümüze kadar her türlü haklı veya haksız eleştiri, itham ve iftiralara maruz kalmıştır. İlk dönemlerde "sihir, öncekilerin sözleri" gibi iftiralara, ileriki dönemlerde ise akademik araştırma ve çalışmalar yapılarak çeşitli şekillerde eleştiriye maruz kalmıştır.

³² Suyuti, *İtkan*, c.I, s.149; Süleyman Ma'rafî, *a.g.e.*, c.II, s.111; A. Çetin, *Yedi Harf*, s.124;

³³ Suyutî, *İtkan*, c.I, s.145; A. Çetin, *Yedi Harf*, 123

³⁴ Suyutî, *İtkan*, c.I, s.147; Süleyman Ma'rafî, *a.g.e.*, c.II, s.111; Ğanim Kudduri el Hamed, *el-Muhâdaratü Fi Ulumi'l-Kur'an*, s. 111; A. Çetin, *Yedi Harf*, s.129;

³⁵ Suyutî, *İtkan*, c.I, s.145; A. Çetin, *Yedi Harf*, s.134

³⁶ Suyutî, *İtkan*, c.I, s.146; Ğanim Kudduri el Hamed, *el-Muhâdaratü Fi Ulumi'l-Kur'an*, s. 111; A. Çetin, *Yedi Harf*, s.141

³⁷ İ. Manzur, *Lisanü'l-Arap*, XII, 51; Cezerî, *Neşr*, I, s.27; Sabuni, *Tibyan*, s. 183; A. Birişik, *Kıraat İlmî*, s.22; Rahim Tuğral, *Ebu Bekir b. Mücahid ve Kitabü's-seb'a*, s. 20; Ali Osman Yüksel, *İbn. Cezeri Ve Tayyibetü'n-Neşr*, s.41; Mustafa Yıldırım, *Kıraat İlmîne Giriş*, s. 7, Tibyan Yay. İzmir, 2013

³⁸ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.340

³⁹ Abdülhamid Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, s. 155

⁴⁰ Abdülhamid Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, s. 156

⁴¹ Abdülhamid Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, s. 157

⁴² Suyutî, *İtkan*, I, 242; Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 128; İ. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü*, s.266; İsmail Karaçam, *Kur'an Tilavetinin Esasları*, s.48; A. Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s.232

⁴³ Bayram Demircigil, *age*, s.32

⁴⁴ Bakara, 198

⁴⁵ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 128

⁴⁶ Nisa, 12

⁴⁷ Abdurrahman Çetin, *Yedi harf ve kıraatler*, s. 233

Ehli Sünnetin Yaklaşımı

Görüldüğü kadarıyla “*Yedi Harf*” hakkında sünni alimler arasında görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁸ Ehli sünnet mezheplerinin ve âlimlerinin görüşlerini yukarıda belirtmiştik. İleri sürülen bu görüşler genellikle yedi harfin mahiyetini açıklama maksatlı olup, bu konuda da tam bir ittifak sağlanmış değildir.⁴⁹

Şia'nın Yaklaşımı

Şia'nın yedi harf hakkındaki görüşleri çok farklıdır.⁵⁰ Onların Kur'an'ın yedi harf üzere değil, bir harf üzere indiği görüşünde oldukları görülmektedir.⁵¹ Şia'ya göre, ehli sünnet âlimlerinin ileri sürdüğü bu görüşler, Kur'an'ın yedi harf üzere indiğini göstermez.⁵² Ayrıca şia'nın kıraatlerin mütevatirliğine bakış açısı da oldukça çok seslidir. Şii âlimlerin çoğunluğuna göre yedi kırâat mütevatirdir. Onlara göre yedi kırâatin mütevatirliği kırâat imamlarına dayanır. Yedi kırâatin Hz. Peygamberden (sav) mütevatir olduğu ise kesin değildir.⁵³

Şia bilginlerine göre, ehli beyt imamlarının görüşlerine ters düşen ne varsa, bunların hiçbir ilmi/bilimsel değeri yoktur. Bu yüzden olsa gerek, yedi harf hakkındaki rivayetler, hiçbir ilmi tetkike tutulmadan peşinen reddedilmiştir.⁵⁴

Yedi harf ile ilgili hadislerin, sahih hadis kaynakları ile muteber kıraat kaynaklarında geçtiği göz önüne alındığında, şia ulemasının bu husustaki söylemlerinin çok da tutarlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Müsteşriklerin Yaklaşımı

Oryantalistlerin islam, Kur'an ve kıraatler üzerindeki çalışmaları, 12. Yüzyılın ortalarından itibaren günümüze kadar devam etmiştir.⁵⁵ Yapılan bu araştırma ve eleştirilerin yöntemleri farklı olsa da genelde amaç, Kur'an'ı yıpratmak, güvenilirliğine halel getirmek ve onun aslında ilâhî bir kitap olmadığını ispat etmeye çalışmaktır. Kur'an-ı Kerim hakkında araştırmalar yapan bazı oryantalistler de benzer iftira ve iddia da bulunmuşlardır. Bu iddialarını temellendirmek için de özellikle farklı okuyuşlar konusunda kıraat ilmini derinlemesine araştırmışlar ve bu ilme çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır.⁵⁶ Konunun biraz karışık olması, birazda zayıf rivayetlerden olsa gerek, bu konuyu zihinleri bulandırmak için istismar etmek isteyenler her dönemde bulunmuştur.⁵⁷ Oryantalistler tarafından, kıraatler konusunda çoğu itham, iftira ve eleştiri mahiyetinde olan

ve bazı yerli araştırmacılarında etkisinde kaldığı irili ufaklı çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır.⁵⁸

Oryantalist cepheden bakıldığında, kıraatler hakkında en çok söz söyleyenlerin başında hiç şüphesiz müsteşriklerin kıraatler konusunda dayanağı olan Ignaz Goldziher (1850-1921) gelir.⁵⁹ Macar asıllı koyu bir Yahudi ve aynı zamanda, Ezher talebesi cübbesini giyen ilk gayri müslim Avrupalıdır. Samimi ve oldukça katı bir Yahudi olan Goldziher, Arap dili ve felsefesi alanında derin bilgiye sahipti. Bazıları onu “dehâ”, “İslâm araştırmaları hakkında yüksek mevkiye sahip bir kişi”,⁶⁰ bazıları ise, “şarkiyatçıların en tehlikelisi olarak tanımlamışlardır.⁶¹

Goldziher, “*İslam Tefsir Ekolleri adıyla*” Türkçeye tercüme edilen eserinde⁶² oldukça hakim olduğu anlaşılana⁶³ kıraat ilmi ile ilgili bazı değerlendirme ve tespitlerde bulunmuştur. Onun bu değerlendirmelerinden birkaçını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Kur'an'ın tilaveti hususunda Müslümanlar serbest bırakılmış ve bunun sonucunda herkesin istediği gibi Kur'an'ı okuması sağlanmıştır. Bundan dolayı goldziher, kıraatler yoluyla Kur'an'ın tahrif edilmiş olabileceği izlenimi vermektedir.⁶⁴
- Kıraatlerin dayanağı olan yedi harf hadisleri, sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu hadislerin temel mantığı, Kur'an'ı isteyen istediği gibi okuması demek değildir. Bu farklı okumalar, bir disiplin ve silsile ile bizzat Hz. Peygambere dayanmaktadır. Dolayısı ile Hz. Peygamberin ya bizzat okuduğu ya da okunmasına müsaade ettiği okumalardır.
- Goldziher'e göre halife Hz. Osman, kıraatleri teke indirmek için istinsah ettirmiştir. Fakat bu işlemde başarılı olamamıştır.⁶⁵
- Bu iddiaya maalesef bazı Müslüman yazarlarda alet olmuşlardır.⁶⁶ Oysa gerçekte Hz. Osman, sahih olmayan ya da tefsir amaçlı ziyade edilmiş bir takım rivayetleri ayıklamak, Kur'an'ın tilâveti ile ilgili ihtilafları gidermek, Müslümanların rahatça Kur'an'ı okuyabilmelerini sağlamak için istinsah işine girişmiş ve sahabenin icması ile başarılı olmuştur.⁶⁷
- Goldziher'in bir başka iddiası ise, kıraatler arasında ihtilaf bulunduğu, birbirine zıt manaların olduğudur.⁶⁸
- Ancak yazarın bu iddiasına örnek olarak verdiği kıraat vecihleri, ne mütevatir nede şaz kıraatlerde yer almamaktadır.⁶⁹

⁴⁸ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, 14. Baskı, İstanbul, 2011, s. 122

⁴⁹ Muhsin Demirci, aynı eser, s. 123

⁵⁰ Mustafa ÖZTÜRK, *İmâmîyye Şia'sının Kıraat Ve "Ahruf-i Seb'a" Anlayışı*, Marife Dergisi, sayı. 3, 2008, s. 121

⁵¹ Komisyon, *Şia'nın Kıraatler Hakkındaki Görüşü*, Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi Ve Problemleri), Tartışmalı İlmi Toplantı, 13-14 Ekim 2001, İstanbul.

⁵² Muhsin Demirci, aynı eser, s. 123

⁵³ Komisyon, *Şia'nın Kıraatler Hakkındaki Görüşü*, s. 459

⁵⁴ Muhsin Demirci, aynı eser, s. 123

⁵⁵ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s.316

⁵⁶ Lokman ŞAN, *Goldziher'e Göre Kırâatlerin Kaynağı, (The Origin Of Qraa'ah According To Goldziher)*, <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=30632>

⁵⁷ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 334

⁵⁸ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 305

⁵⁹ Khayala aliyeva, kıraatlere oryantalis yaklaşımlar, http://www.turkata.com./2016/01/kıraatlere-yonelik-oryantalist-yaklasmlar_20.html

⁶⁰ Lokman ŞAN, aynı eser.

⁶¹ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 339

⁶² Bu eseri Türkçeye Mustafa İslamoğlu çevirmiştir.

⁶³ Abdülhamit Birışık, *Kırâat İlmi Ve Tarihi*, s. 167;A. Birışık, *Oryantalistik Araştırmalarda Kıraat Konusu*, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16-18 Kasım 2012 İstanbul, S. 168

⁶⁴ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 340; Khayala ALİYEVA, aynı eser.

⁶⁵ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 341

⁶⁶ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 305

⁶⁷ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 341

⁶⁸ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 357

⁶⁹ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 357

Ayrıca Goldziher'e göre, Mushaf'lar arasındaki kıraat farklılıkları, Kur'an'ın, Hz. peygamberin ölümünden sonra oluşturulduğuna bir delildir. Bu yüzden Kur'an derin şüpheler içerir.⁷⁰

Kur'an ve kıraatler hakkında çalışma yapan başka müsteşriklerde vardır. Bu müsteşriklerden bazıları şunlardır; Theodor Nöldöke (1930), Franntz Buhl (1932), Alphonse Mingana (1937), Artur Jeffry (1959), Gotthelf Bergstrasser (1933, Otto Pretzl (1941).⁷¹ Ancak bunların neredeyse tamamı goldziher'in görüşlerine ya birebir mutabık yada benzer görüşlere sahiptirler.⁷²

Kıraatlerin Oluşum Dönemi

Hz. Peygamber Dönemi

Büyük bir kısmı Mekke'de nazil olan Kur'an-ı Kerim, inzalinden, Medine'ye Hicret'e kadar, Mekke'de hâkim lehçe olan Kureyş kabilesinin lehçesi ile okunmuştur.⁷³

Bilindiği gibi Kur'an ayetleri ilk önce, deri, tahta, kemik gibi farklı malzemeler üzerine⁷⁴ hareke ve nokta olmaksızın yazılmıştır. Sahabe, Hz. Peygamberden öğrendiği ayet ya da sureleri yine aynı şekilde ellerindeki benzer malzemelere yazıp okuyorlardı. Mescidi Nebi etrafında eğitim gören suffe talebeleri de, Kur'an-ı Kerim'i aynı şekilde zikredilen bu malzemeler üzerine yazılmış çeşitli malzemelerden okuyup tedris ediyorlardı.

Zaman zaman sahabenin Kur'an kıraatinde zorlandığı da bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı Kıraatler, Hz. Peygamber'in sağlığında "Yedi Harf" ruhsatı ile gündeme gelmiş, ve sahabeye Kur'an'ın tilâveti hususunda büyük kolaylıklar sağlamıştır. Daha sonraki evrelerde çeşitli şekillerde sahabenin çokça kullandığı kıraat ilmi, sistemleşme yolunda farklı süreçlerden geçmiştir.

Hicret'ten sonra Müslüman olan kabilelerin ve dolayısıyla Müslümanların nüfusu artmış idi. Bu nüfus artışının sonucu olarak, Medine'lilerin ve civarındaki Müslümanların lehçeleri çeşitleniyordu. Buna paralel olarak Müslümanlara Kur'an'ın dili ve üslûbu ağır geliyor, ve Kur'an'ın mesajını anlamada zorlanıyorlardı.⁷⁵ İşte bu yüzden Kur'an'ın manasına ve anlaşılmasına hâlel getirmeyecek, hatta anlamada kolaylık ve zenginlik katacak olan farklı okuyuşlara ihtiyaç hasıl olmuş ve bu sebeple Müslümanların zorlandığını gören Allah'ın sevgili habibi Hz. Muhammed (sav), ümmetin bu zorluğunu gidermek adına Cenab-ı Allah (cc)'tan bu konuda ümmeti için kolaylık ve genişlik talep etmiş ve yedi lehçeye (kıraat) kadar kolaylık ruhsatı almıştır. Kendisine bu ruhsat verildikten sonra, Hz. Peygamber (sav), "Şüphesiz bu Kur'an "Yedi Harf" üzere indirilmiştir. Ondan kolayınıza geleni okuyunuz."⁷⁶ Hadis'i şerifi ile bu kolaylığı sahabeye ve ümmetine müjdelemiştir.

Sahabe Dönemi

Sahabe döneminde de Kur'an-ı Kerim'in tilâvetine ve tedrisatına oldukça özen gösterilmiştir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in farklı tilâvet vecihlerini muhafaza ve zapt meselesine de özellikle dikkat edilmiştir. Bu amaçla Kur'an-ı Kerim'in tilâvet ve tedrisat birliğini sağlamak için âdeta bir devlet politikası geliştirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in, tilâvet vecihlerini koruma ve zapt işi ile kıraat ilminin oluşum süreci, büyük ölçüde cem ve istinsah olayı ile vücut bulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in Cem'i

Vahyin inzalinin tamamlanması ile Hz. Peygamberin ahirete irtihali arasında Kur'an'ı cem edecek kadar zaman yoktu. Bu süre, bir rivayete göre 81 gün, bir rivayete göre ise 9 gecedir. Esasen Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın cem'ine ihtiyaç da yoktu. Çünkü vahyin inzali devam ediyordu ve o dönemde çok hafız sahabe vardı.⁷⁷

Hz. Ebu Bekir'in (ö. 13/634) halifeliliği döneminde, yemame savaşında çok sayıda hafız sahabenin şehit olması başta olmak üzere birçok sebepten,⁷⁸ dağınık halde ve çeşitli malzemeler üzerinde yazılı olan Kur'an'ın ayet ve sureleri⁷⁹ cem' edilmesi gerekiyordu. Halife'nin emriyle, Zeyd b. Sabit'in başkanlığındaki bir komisyon tarafından dağınık halde olan bu Kur'an ayet ve sureleri bir Mushaf'ta toplanmış⁸⁰ ve Abdullah İbn Mes'ud'un teklifi ile⁸¹ bu ilk Kur'an-ı Kerim'e "Mushaf" adı verilmiştir.⁸²

Cem edilerek bir kitap haline getirilen bu ilk Mushaf'ın birçok özelliğinin yanında en önemli özelliği ve konumuzla alakalı olan tarafı, şüphesiz "Yedi Harf"i içine almasıdır.⁸³ Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim'in cem'i, Hz. Peygamber (sav) ve "Yedi Harf" hadislerinin verdiği kolaylık ruhsatının kullanılarak kıraat ilminin bu dönemde filizlenmeye başladığını ve ilk temellerinin atıldığını söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim'in İstinsahı

Kur'an-ı Kerim'in cem edilmesi, birçok sorunları bertaraf etse de ümmet arasında kıraat sorunlarını tam manasıyla gidermiş değildi. Özellikle Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde fetihlerle birlikte İslâm topraklarının oldukça genişlemesi ve ana dili Arapça olmayanlarında Müslüman olup Kur'an-ı Kerim'i okumaya başlamasıyla Kur'an'ın kıraati hususunda bir takım sıkıntılar artarak devam etmiştir.⁸⁴ Bu sıkıntıları aşmak amacıyla Hz. Osman'ın hilâfetinde yine Zeyd b. Sabit'in başkanlığındaki bir komisyon tarafından, "Yedi Harf"i içine alan ve Hz. Ebu Bekir'in hilâfetinde cem edilen ilk nüsha esas alınarak Kur'an-ı Kerim 5 veya 7 nüsha olarak istinsah edildi.⁸⁵

Burada, cem olayının konumuzu ilgilendiren kısmına gelince, istinsah edilen bu Mushaf'ların, Halife Hz. Osman

⁷⁰ Abdülhamit Birişik, *Kirâat İlmî Ve Tarihi*, s. 167

⁷¹ Abdülhamit Birişik, *Kirâat İlmî Ve Tarihi*, s. 165;

Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s. 334

⁷² Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, s. 334

⁷³ Siracettin Öztoprak, *Kur'an Kıraati*, S.39

⁷⁴ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 34

⁷⁵ Mustafa Yıldırım, *a.g.e.*, s.9

⁷⁶ Tirmizi, *Kitabu'l-Kirâat*, s. 683; Cezerî, *Neşir*, c. I, s. 23;

Dâni, *Ahrufu's-Seb'a Li'l-Kur'an*, s. 31; Suyutî, *İtkan*, I, 145; Dimiyati, I, s.10

⁷⁷ Sabûnî, *Tibyân*, s. 47; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri Ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s.73

⁷⁸ Sabûnî, *Tibyân*, s. 43

⁷⁹ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 34

⁸⁰ Sabûnî, *Tibyân*, s. 43; Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 35

⁸¹ İbrahim Taşçı, *Zeyd Bin Sabit Ve Kur'an-ı Kerim'e Hizmeti*, (doktora tezi), Selçuk üni. s.28

⁸² Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 38

⁸³ Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 45; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri Ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s.78

⁸⁴ Sabûnî, *Tibyân*, s. 48; Süleyman Ma'rafî, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 128

⁸⁵ Sabûnî, *Tibyân*, s.8

(ra)'ın talimatıyla Hz. Peygamberin müsaade ettiği “*Yedi Harf*” kaynaklı kıraat farklılıklarını içine alacak şekilde yazılması/istinsah edilmesi,⁸⁶ kıraat ilminin oluşumu ve sistemli bir ilim haline gelmesi adına önemli bir olgudur.

İstinsah heyeti, Halife'den aldıkları talimatla, kıraat vecihlerini muhafaza etme hususunda oldukça titiz davrandılar. Kıraat farklılığı olan bir kelimedeki bütün vecihleri, Mushaf'ların hepsinde mi, yoksa her bir vecihi farklı Mushaf'larda mı yazmaları hususunda ihtilafa düşünce,⁸⁷ bu konuyu halifeye danışmışlardır. Halife Hz. Osman ise, ilk önce Hz. Peygamber'den alındığından ve “*Yedi Harf*”ten olduğundan şüphe edilmeyen ve yazılış farkı olan bütün kıraat vecihlerini, her Mushaf'ta ayrı ayrı yazdırmayı istemişti. Lâkin aynı kelimenin her Mushaf'ta birden fazla yazılmasının, ileride yine aynı, ya da benzer sorunlara yol açacağını düşünerek, kıraat farklılığı olan kelimelerin farklı Mushaf'larda yazılmasını istemiştir.⁸⁸ Heyet, aldığı bu talimatla farklı kıraat vecihlerinin her birini, farklı Mushaf'lara yazarak istinsah işini tamamlamışlardır.⁸⁹

Hiz. Osman'ın, istinsah edilen bu nüshaları uzman bir öğretmenin rehberliğinde farklı beldelere gönderirken bazı talimatları olmuştur. Hiz. Osman'ın bu talimatlarının en önemlisi ve konumuzla alakalı olanı, “bundan böyle Kur'an'ı, bu Mushaf'ların yazısına riayet ederek okuma ve okutma” emridir. Müslümanların, Halife'nin bu emrine ve önceki nüshaları imha etme veya düzeltme hususundaki büyük titizliği, Kur'an-ı Kerim'in tilavetine, yazısına ve imlâsına yeni bir standart kazandırmıştır. Kur'an okuyucusunun önceki eğitimi bu metinle uyumsuzdur, ona kendi tarzında okuma ve okutmasına müsaade edilmedi. Böylece İleri sürülen bu kriterlere uygun olarak Kitabı öğrenme, öğretme ve okuma ayrıcalıklarını yeniden kazanmak için resmî bir kıraat tedrisatına geçilmiş oldu. Bu tarihten itibaren Kur'an'ı öğrenen, okuyan ve okutan her Müslüman, Halife'nin bu talimatına büyük duyarlılık göstererek kıraat çekişmelerine son vermişlerdir.

İstinsah edilen bu nüshaların özellikleri ve Hiz. Osman'ın bu önemli talimatı ile birlikte kıraat ilmi adeta resmîyet kazanmıştır. Çünkü yapılan bütün bu çalışmalar bizzat Halife'nin emriyle yapıldığından, aynı zamanda bir devlet politikası haline gelmiştir. Devlet emriyle yapılan bu çalışma artık resmî bir hüviyet kazanarak kıraat ilminin temellerini oluşturmuştur. Bu dönemden sonra kıraat ilmi, bu resmîyetin üzerine bina edilmiş ve böylece Müslümanlar arasındaki kıraat sorunu büyük ölçüde çözümlenerek sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Nitekim kıraat ilmi, bu oluşum ve resmîyet kazanma döneminden sonra, sistemli bir şekilde önce ekolleşme, sonra da tedvin dönemini başarıyla tamamlamıştır.

Sonuç

Bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in farklı okuma şekillerini konu edinen kıraat ilmini kısaca tanıtırak oluşum sürecinde geçirdiği evreleri ele aldık. Tekrar gördük ve müşahade ettik ki: kıraat ilminin kaynağı bizzat Hz.

Peygamber (sav)'in kendisidir. En başta da onun birçok defa zikrettiği, muhteviyatı aşağı-yukarı aynı olan “*Yedi Harf*” hadisleridir. Elbette kıraatlerin ortaya çıkmasının başka sebepleri de vardır. Bu konuda birçok değişik etkenlerden bahsedilebilir. Bunların en başında geleni hiç şüphesiz “*Yedi Harf*” hadisleridir. Daha sonra, farklı kabilelerin kendi lehçeleri ile Kur'an-ı Kerim'i tilavet etmesi gibi farklı etkenlerden söz edilebilir.

Müslümanlara kolaylık nimeti olan Kur'an-ı Kerim'in farklı vecihlerini, ilk olarak Hiz. Peygamber (sav) ashabına talim buyurmuştur. Bunu Hişam hadisinde anlıyoruz. Bu vecihler, Hiz. Ebu Bekir (ra) döneminde yüce kelamın cem edilmesiyle ilk temelini almış ve istinsah olayı ile de tamamen oluşum süreci tamamlanmıştır diyebiliriz. Bu dönemden sonra sistemli ve disiplinli bir Kur'an-ı Kerim ve ilm-i kıraat tedrisatı uygulanmıştır. Bu sayede Kur'an-ı Kerim'in ve ilm-i kıraatin zapt-u rabt altına alınması sağlanmıştır. İlm-i kıraat'ın bu derece sağlam temeller üzerine oturmasından sonra kıraat ilmi, ekoller halinde sistemleşmiş ve tedris edilmeye başlanmıştır.

Hiz. Peygamber'den alındığından ve “*Yedi Harf*”ten olduğundan şüphe edilmeyen kıraatlerin farklı Mushaf'lara yazılması ve bu Mushaf'lara uygun tedrisat ile korunması, Halife emri ve devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Bu durum kıraat ilminin, resmi bir kimlik kazandığı ve oluşum sürecinin tamamlandığı anlamını taşımaktadır. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki; bu meselenin bir devlet politikası haline getirilerek kıraat vecihlerinin özenle korunması, Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğuna ve kıraat ilminin mütevatirliğine yapılan eleştirilere en iyi cevaptır.

Kaynaklar

- Akdemir, M. A. *Hâmid B. Abdü'l-Fettah el-Paluvî, Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri Ve “Zübdetü'l-İrfân” Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı Ve Tahkiki*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1999
- Akdemir, M. A. *Kıraat İlmî Eğitim Ve Öğretim Metotları*, İfav Yay. İstanbul, 2015.
- Aliyeva, K. *Kıraatlere Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar*, http://www.turkata.com/2016/01/kraatlere-yonelik-oryantalist-yaklasmlar_20.html
- Birişik, A. *Kıraat İlmî Ve Tarihi*, Emin Yay. 3. Bs, Bursa, 2018.
- Birişik, A. *Oryantalistik Araştırmalarda Kıraat Konusu*, Tarihten Günümüze Kıraat İlmî, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16-18 Kasım 2012 İstanbul.
- Buhari, M. b. İ. *Sahihu'l-Buhârî*, Beyrut, (diğer bilgileri yok)
- Cezeri, A. *en-Neşr Fi'l Ma'rafi -Kıraati'l-Aşr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2014.
- Cezeri, A. *Müncidü'l-Mukriin Ve Mürşidü't-Tâlibin*, DKİ, (diğer bilgileri yok.)
- Çetin, A. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012.
- Çetin, A. *Kur'an İlimleri Ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Dergâh Yay. İstanbul, 2012.
- Çetin, A. *Yedi Harf Ve Kıraatler*, Ensar Neşriyat. İstanbul 2013.
- Dağ, M. “*Kıraat İlminin Akademik Serencamı -Araştırma Mantığı Ve Biçimi Üzerine-*” Akev Akademi Dergisi, Sayı. 56, 2013.
- Demircigil, B. *Hasan-ı Basri Kıraati Ve Kur'an Tefsirine Katkısı*, (doktora tezi), Ankara 2016.

⁸⁶ Süleyman Ma'rafi, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 45

⁸⁷ Süleyman Ma'rafi, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 128

⁸⁸ Abdülhamit Birişik, *Kıraat İlmî Ve Tarihi*, s. 70,

⁸⁹ Süleyman Ma'rafi, *Fi ulumi'l-Kur'an*, (çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), II, 128

- ed-Dani, Ebu A. *Ahrufu's-Seb'a Lil-Kur'an*, Suudi Abariya, 1. Bs. 1997.
- ed-Dani, Ebu A. *Camiü'l-Beyan Fi'l-Kıraati's-Seb'a*, (thk. M.Kemal Atik), TDV Yay. Ankara, 1999.
- el-A'zami, M. *Kur'an Tarihi*, (Çev: Ömer Türker, Fatih Serenli), İz Yay. 4. Bs.
- el-Benna, D. *İthâfû Fudalâi'l-Beşar fi'l-Kıraati'l-Erbeati Aşer*, DKİ, Beyrut, 2011.
- el-Hamed, Ğ. *Muhâdarâtü Fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru Ammar, Umman, 2001.
- es-Sâbuni, M. *et-Tıbyan Fi Ulumi'l-Kur'an*, (diğer bilgleri yok)
- es-Suyûtî, C. *el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'an*, Dâru İbn. Kesir, Beyrut, 2006.
- et-Tirmizî, İ. *Sunenu't-Tirmizî*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Görmez, M. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 278, II. Uluslararası Kırâat Sempozyumu "Tarihten Günümüze Kırâat İlmî", 2012.
- İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrût, 2004
- Kara, M. Tarihi Ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmî, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 12, 2018. (Mehmet Emin Maşalı'nın "Tarihi Ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmî" adlı eserinin değerlendirilmesi)
- Karaçam, İ. *Kur'an Tilavetinin Esasları*, İfav Yay. 1. Bs, İstanbul, 2018.
- Karaçam, İ. *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü Ve Kıraati*, İfav Yay. İstanbul 2012.
- Komisyon, *Şia'nın Kıraatler Hakkındaki Görüşü*, Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmî Ve Problemleri), Tartışmalı İlmî Toplantı, 13-14 Ekim 2001, İstanbul.
- Ma'râfi, S. S. *Fi Ulûmi'l-Kur'an*, (Çev. Orhan Parlak, *Kur'an İlimleri*), Kuveyt, 2003.
- Memi, M. *Aşere Tariki İle İndirâc Usûlüne Göre Furkan Süresinin Kırâat Farklılıkları Ve Manâya Etkisi*, (yüksek lisans tezi), Uşak Üniversitesi, 2019.
- Öztoprak, S. *Kur'an Kıraati*, Beyan Yay. İstanbul 2012.
- Öztürk, M. *İmamiyye Şia'sının Kıraat Ve "Ahruf-i Seb'a" Anlayışı*, Marife Dergisi, sayı. 3, 2008, s. 121-154
- Pakdil, R. *Ta'lim Tecvid Ve Kıraat*, İfav Yay. İstanbul 2014.
- Şan, L. *Goldzıher'e Göre Kıraatlerin Kaynağı*, (The Origion Of Qıraa'ah According To Goldzıher), <https://dergi.diyamet.gov.tr/>
- Taşçı, İ. *Zeyd Bin Sabit Ve Kur'an-ı Kerim'e Hizmeti*, (doktora tezi), Selçuk üniversitesi, Konya, 1999.
- Tuğral, R. *Ebu Bekir b. Mücahid ve Kitabü's-seb'a*, Dt, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1984.
- Yıldırım, M. *Kıraat İlmine Giriş*, Tıbyan Yay. İzmir, 2013.
- Yüksel, A. O. *İbn. Cezerî Ve Tayyibetü'n-Neşr*, İfav Yay. İstanbul 2012.